

Rumoer

over het begin van kunst

Florette Dijkstra

Uitgeverij IJzer
Utrecht

Inhoud

Niemand vertelt	9
Zuiver lucht	11
Heimwee	15
Luisteren	19
Meer lijnen	22
Kom, we gaan	26
Echtheid	29
Roem	33
Voorbeeld	34
Vaderschap	36
Schemeren	42
Het gat in de tijd	47
Sluit de gordijnen	52
Ik heb het gezien	56
Het boek	60
Karakter	64
Licht	69
Methode	72
Aan zichzelf	76
Modelleren	80
Worden	86
Twijfelen	89
Verleiden	92

Uit het nest	98
Geloven	105
Zien	110
Venster	119
Slangendans	121
Reanimeren	129
Gelegenheid	133
Verbinding	139
Proberen over te dragen	142
Aura	146
Het tevoorschijn-komend-bergende	150
Meesterwerken	154
Wonder	157
Stof	165
Nultoestand	168
Het oergebeuren	171
Bestendigen	174
Het model	177
Dood mij niet!	181
Transparantie	184
Niets, niemand, nergens	188
Jij hoort bij ons	191
Huiveren	196
Inspireren	200
Aan de evenaar	207
Rizoom	209
Raster	213
Droomtijd	216
Innerlijke instrumenten	220
Het virtuele	224
Thuis	228
Het heeft iets	231

Logica	236
Hechten	238
Onmenselijkheid	241
Overleven	243
De holenmensmens	246
Dit is een paard	252
Koraal	255
Bronnen	259

Niemand vertelt

Hij zou blind zijn en daarom Homerus heten, een naam waarvan de mensen zeiden dat die 'hij die niet ziet' betekent. Maar het kan ook zijn dat Homerus, om de gebeurtenissen beter voor zich te zien, zijn ogen sloot als hij vertelde.

Sommige van zijn toehoorders vroegen zich af of hij ooit wél had gezien, de avonturen waarover hij vertelde zelf had beleefd en niet van horen zeggen had, dus van wat anderen hem hadden verteld. Want, zeiden ze, om te beleven heb je ogen nodig, om erover te spreken kun je ze beter sluiten.

Veel later, lang na zijn dood, werd gezegd dat Homerus een schepping was van toehoorders die verlangden naar één overkoepelende stem die de bron van de oude verhalen was. Volgens hen was Homerus niet meer dan een naam en geen persoon. Of zoals Odysseus het tijdens een van zijn avonturen, toen het nodig was, verwoordde: 'Ik ben Niemand.'

Weer anderen meenden dat Homerus wél had bestaan en zijn verhalen had verteld om de vrouwen te troosten die in de thuishavens wachtten op de terugkeer van hun mannen uit Troje. Hun hoop op een weerzien werd gevoed

door de verhalen, en dat maakte ze zo succesvol, want zonder hoop was er geen publiek, zonder publiek geen leven en zonder leven geen avontuur, geen Odyssee, geen Homerus, geen verhaal – niemand.

Ithaka was de thuishaven van het wachten. Elke dag gebeurde er hetzelfde: het weven, het uithalen, de aandrang van de vrijers, opnieuw het weven: een kort verhaal dat telkens uitkwam bij waar het begon.

Maar toen Odysseus thuiskwam, herkende hij Ithaka niet meer en zagen de wachtenden in de afgeleefde man niet hun held. Ze hadden tijd nodig elkaar weer te vinden. Tijd waarin Odysseus zijn verhaal vertelde.

Het verhaal van Troje, de verbrande stad. De overwinnaars lieten één man in leven die moest overdragen wat was gebeurd. Hij die overleefde, zou vertellen.

Zuiver lucht

Als ik jou zie, ontbreken me de woorden.

Sappho

Er bleef zo weinig over van haar werk, en elk teruggevonden woord en restje van een woord werd met zoveel liefde nagezegd en gezongen, dat Plato wel gelijk had toen hij zei: 'Volgens sommigen zijn er negen Muzen — maar dat is heel kortzichtig, want er is ook Sappho van Lesbos, de tiende.'

Na haar dood verzamelden schrijvers van de grote bibliotheek van Alexandrië al haar gedichten en liederen, en bundelden ze in tien boeken. Negen van die boeken bevatten haar vrije werk, ingedeeld op metrum. Het tiende boek bestond uit de bruiloftsgedichten die ze in opdracht had geschreven.

Door ernstige verwaarlozing van de bibliotheek en meerdere branden gingen alle boeken in de loop der tijd verloren. Gelukkig waren er nog andere schrijvers die Sappho's gedichten hadden gekopieerd en vervolgens ondergebracht in bibliotheken. Daar werden de gedichten vaak geraadpleegd en hardop voorgedragen. Maar toen de leiders van de christelijke kerk concludeerden dat Sappho's

werk over de vrije liefde ging, werden alle kopieën die de religieuzen konden vinden in hoge vuren verbrand.

Nog weer later ontdekten archeologen bij opgravingen in Alexandrië de overblijfselen van de oude bibliotheek. In het puin vonden ze bijna tweehonderd fragmenten van Sappho's werk. Daarvan bevatten er twintig maar één leesbaar woord. Van zestig gedichten vond men tien woorden of minder.

Niet zo heel lang geleden haalden onderzoekers uit de omwikkeling van Egyptische mummies nog een paar onbekende fragmenten tevoorschijn. Elk woord, zelfs elk spoor van een letter, werd gekoesterd.

Sappho was bij leven nooit op tournee gegaan, de wereld in, zoals haar collega's wel deden. Ze was altijd thuisgebleven. Daar had ze de grote avonturen van het hart beleefd. Avonturen die vaak pijnlijker afliepen dan de oorlogen die woedden, en soms de dood tot gevolg hadden.

Ze leefde in de stad Mytilene op het eiland Lesbos. De mannen van het eiland voerden oorlog, ze waren altijd weg. De vrouwen bleven thuis en wachtten op de terugkomst van de mannen.

Maar ze konden niet de hele dag naar de zee staren en daarom zochten ze elkaar op en maakten het leven vrolijk met liederen en dans. Ze hadden ook de tijd om het eiland te besturen en de schapenteelt, de landbouw en de wijnoogst te verzorgen. Op den duur verlangde niemand meer naar de terugkeer van de mannen.

Strijders van de infanterie

en oorlogsvloten:

sommigen zeggen dat zij de mooiste visioenen oproepen

*maar ik zeg:
dat doet mijn geliefde.*

Sappho richtte een literaire kring op en begon een school voor meisjes. Ze onderwees in muziek, poëzie en dans, die ze de noodzakelijke voorwaarden voor het leven vond.

Als ze optrad en haar liederen zong, luisterde iedereen. Soms dichtte ze over de oorlog en haar helden, maar omdat de mannen al zo lang weg waren en niemand nog iets van ze hoorde, gingen haar liederen vooral over de gebeurtenissen die op het eiland plaatsvonden. Of liever over wat er in háár gebeurde. Dat vroeg om nieuwe woorden, een nieuw metrum en nieuwe melodieën, want waarover Sappho zong daarover was nog nooit gezongen.

Als ze de schildpadlier tegen haar borst drukte en de snaren beroerde, resoneerde haar lichaam en kwam van tussen haar lippen het lied tot klinken, zomaar, vanzelf. De zang bevrijdde haar van alle wetten en geboden die in de wereld golden en nog nooit iets tot resoneren hadden gebracht.

De trilling van een snaar en een subtiel verloop van klanken waren genoeg om bij haar toehoorders gevoelens los te maken die altijd al in hen sluimerden maar nooit lucht hadden gekregen en nu zuchten losmaakten, omdat Sappho er woorden aan had gegeven.

Niemand sprak nog via omwegen, ieder zong de ander in verlangen toe. De flikkering in een oogopslag, de lichtval op een peinzend gezicht, een hapering, een stilte.

*Zing, mijn heerlijke schildpadlier
kom, laat mijn woorden
je stem begeleiden.*

De dichter Solon van Athene reisde naar Lesbos om de liederen door Sappho persoonlijk te horen zingen, en zei voor vertrek: 'Ik wil ze uit mijn hoofd leren en dan sterven.'

Sappho stierf. In Athene ging het gerucht dat ze zelfmoord had gepleegd, van een klif in zee was gesprongen, vanwege een onbeantwoorde liefde. Anderen meenden dat de mannen die op een dag terugkeerden uit de oorlog hun vrouwen niet thuisvonden, maar bij haar – zingend, dansend, onherkenbaar – en dat het de mannen waren die haar van de rots hadden geduwd. Maar de vrouwen van het eiland zeiden dat Sappho, tot het uiterste gekomen van verlangen, in de leegte was gesprongen, die het ware leven is.

Heimwee

Vanaf de heuvel bij de stad Sicyon is het uitzicht op de Golf van Korinthe uitzonderlijk. Het kan er gloeiend heet zijn en wie aan het einde van de dag naar boven loopt, zoekt gauw verkoeling in de schaduw van de stenen hut waarin een herder zijn gereedschap bewaart.

Op zomeravonden vallen de zonnestralen bijna horizontaal over het plateau, wat een mooi gezicht is want de schaduwen van het weinige dat daar boven is, worden heel sterk uitgerekt. Bewoners uit Sicyon maken geregeld de avondwandeling naar de hoogvlakte om hun eigen schaduw reusachtig groot over de hut te zien vallen – andere objecten zijn er niet. En zodra de zon achter de heuvel is verdwenen en de mensen langs de glooiing weer naar beneden lopen, vertellen ze elkaar het verhaal over wat zich daarboven lang geleden heeft afgespeeld.

Kora, de dochter van een pottenbakker uit Sicyon, liep in de zomer graag de heuvel op om er bloemen te plukken en van het uitzicht te genieten. Toen ze op een middag, op zoek naar wat schaduw, naar de hut ging, weidde een herdersjongen daar juist zijn kudde. Het duurde niet lang of hij liet zijn geiten in de steek om met het meisje bloemen te plukken. De rest van de dag genoten ze samen van

het mooie uitzicht. De schapen graasden, hun schaduwen rekten langzaam uit.

Na die eerste ontmoeting maakte Kora bijna dagelijks de wandeling naar boven. De twee troffen elkaar steeds bij de hut. De zomer in Sicyon was nog nooit zo warm en schitterend geweest.

Toen Kora op een middag weer neuriënd naar boven liep, kwam haar vriend haar niet als anders tegemoet. Hij zat ineengedoken voor de hut, waarvan de stenen blakerden in de zon. Ze liep snel naar hem toe, bang dat er iets zou zijn. Hij huilde, ze trok hem overeind en vroeg wat er was. De oorlog was uitgebroken, hij was opgeroepen als soldaat in het leger. Het was hun laatste middag samen.

Het licht was fel, de zon scheen recht in zijn gezicht. Kora bestudeerde daarin elk trekje, om het niet te vergeten, waarna ze haar ogen sloot, om te weten of ze alle details al voor zich zag. Toen ze haar ogen weer opende, keek ze rakelings langs haar vriend en zag ze hoe zijn schaduw over de zijkant van de hut viel. Daar verscheen hij voor de tweede keer, nu scherp afgetekend, eenduidig, heel sprekend.

De jongen voelde Kora's aandacht voor hem verslappen en draaide zich om, wilde zien wat haar zo greep. Maar zijn vriendin hield hem tegen, vroeg hem stil te blijven staan. Ze pakte een stuk krijtsteen van de grond en liep naar de fel belichte muur. Met het brokstuk tekende ze een lijn langs de schaduw van haar vriend op de muur. Terwijl ze dat deed keek ze hem niet aan, want ze moest zich concentreren op de lijn. Had ze zich omgedraaid, dan had ze zijn schaduw niet meer gezien en haar geliefde niet kunnen tekenen.

Toen ze het einde van de lijn bereikte, verdween de

schaduw van de muur. De jongen keek niet om, hij was al weg.

Kora bleef achter met de tekening. Het was het laatste spoor van haar geliefde, haar enige houvast. Ze tastte de lijn af, op zoek naar haar vriend, maar volgde ze de lijn dan zag ze geen gezicht en keek ze naar de vorm binnen de lijn, dan stuitte ze op de stenen muur. Hoe ze ook zocht, haar geliefde vond ze niet terug.

Het regende in die streken zelden. De tekening bleef lang bewaard en Kora keerde er vaak bij terug. Steeds hoopte ze haar vriend te vinden, maar de tijd verstreek, de oorlog duurde voort.

Kora's vader, de pottenbakker Butade, maakte dakpannen voor de huizen van Sicyon. Hij merkte wel hoe zijn dochter leed onder het gemis van haar geliefde en wilde haar graag helpen. Hij zou een portret van de herdersjongen willen boetseren, maar kende hem niet, had hem nooit ontmoet. Van de tekening op de hut had hij wel gehoord, iedereen in Sicyon kende dat verhaal.

Op een dag besloot hij de wandeling naar boven te maken. Op zijn rug droeg hij een in natte doeken gewikkeld stuk klei. Bij de hut gekomen vond hij de tekening, nog steeds herkenbaar. Hij drukte de klei binnen de contour en boetseerde ter plekke een reliëf van het gezicht.

Een paar dagen later, toen het portret tussen de dakpannen in de oven lag te bakken, overvielen de vijandelijke legers de stad. De soldaten sloegen alles wat ze zagen kapot. Ook de bakkerij was niet veilig en toen een legeraanvoerder de werkplaats inspecteerde, ontdekte hij het portret. Een beeltenis van een persoon was volgens zijn leer godslasterlijk, ook al was het een portret van